

ENARRATIO

IN PSALMUM XXXIX.

Sermo ad populum ¹.

I. OMNIA quæ prædixit Dominus noster Jesus Christus², partim facta cognoscimus, partim futura speramus: cuncta tamen complebuntur, quia veritas hæc dicit, et quam fideliter dicit, tam fideles requirit. Qui credit, venientibus lætabitur: qui non credit, venientibus confundetur. Venient tamen illa, sive volentibus hominibus, sive nolentibus, sive credentibus, sive non credentibus, sicut ait Apostolus: « Si » negaverimus, et ipse nos negabit: si non credimus, ille » fidelis permanet, negare se ipsum non potest³. » Præ cæteris tamen, fratres, hoc mementote breve, et hoc tenete quod modo ex Evangelio omnes audivimus, « Qui perse- » veraverit usque in finem, hic salvus erit⁴. » Jam patres nostri traditi sunt in concilia, dixerunt causas apud inimicos quos deligebant; præstiterunt eis et quantam potuerunt correptionem, et quantam valuerunt dilectionem: et sparsus est sanguis justus, et illo sanguine, tanquam seminatione per totum mundum facta, seges surrexit Ecclesie. Consequens autem tempus est scandalorum et simulationis et tentationum, per eos qui dicunt: « Ecce hic » est Christus, ecce illic⁵. » Hostis ille noster, tunc leo fuit, cum aperte sæviebat: modo draco est, cum occulte insidiatur. Ille autem cui dictum est: « Conculcabis leo-

¹ In isto Sermonem disputat adversus Donatistas, nec non contra ludos et spectacula. — ² Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 464-478. — ³ 2 Tim. II 12, 13. — ⁴ Matth. X, 22, et XXIV, 13. — ⁵ Ibid. 23.

» nem et draconem¹, » quoniam corpus ejus et membra ejus sumus, sicut conculcavit leonem pedibus patrum nostrorum aperte sævientem, et ad passiones Martyres attrahentem, ita modo draconem conculcet, ne nobis insidietur. De quo dracone nos cautos faciens Apostolus ait: « Aptavi » vos uni viro virginem castam exhibere Christo: timeo » autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et » vestræ mentes corrumpantur a castitate quæ est in » Christo Jesu². » Serpens ergo iste adulter antiquus, virginitatem corrumpendam, non carnis, sed cordis inquit. Sicut autem adulter homo lætatur in nequitia sua, cum carnem corrumpit: sic et diabolus lætatur, quando mentem corrumpit. Sicut autem patribus nostris adversus leonem opus erat patientia, sic nobis adversus draconem vigilantia. Persecutio tamen sive a leone, sive a dracone, nunquam cessat Ecclesie: et magis metuendus est cum fallit, quam cum sævit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum: isto autem tempore docet Christianos negare Christum: tunc cogebat, nunc docet. Tunc ergo ingerebat violentias, nunc insidias: videbatur tunc fremens, lubricus nunc et oberrans difficile videtur. Quomodo autem tunc cogebat Christianos negare Christum, apertum est. Attrahebantur enim ut negarent Christum, et confitentes Christum, coronabantur. Nunc autem docet negare Christum, et ideo fallit, quia qui docetur negare Christum, quasi non sibi videtur recedere a Christo. Modo enim quid dicitur ab hæreticis hominibus³ Christiano catholico? Veni, esto Christianus. Ad hoc dicitur, Esto; ut dicat, Non sum? Aliud longe est, Veni, esto Christianus; aliud, Veni, nega Christum. Apertum malum, fremitus leonis a longe auditur, a longe cavetur. Applicat se lubricus draco, occultis lapsibus serpens, leni tractu sub-

¹ Psal. XC, 13. — ² 2 Cor. XI, 2. — ³ Donatistis.

repens, astuto sibilo immurmurans, et non dicit : Nega Christum. Nam eum coronatis Martyribus quis audiret? Sed dicit : Esto Christianus. Et ille mirabili voce percussus, si nondum veneno penetratus est, respondet : Plane Christianus sum. Si autem movetur, et dente draconis captus est, respondet : Quare mihi dicis : Esto Christianus? quid enim? non sum Christianus? Et ille, Non. Ergo non sum? Non. Ergo nunc fac me Christianum, si non sum. Veni. Sed cum interrogari coeperis ab Episcopo quis sis, noli dicere, Christianus sum : aut fidelis sum : sed dic non te esse, ut possis esse. Cum enim audierit confessionem Christiani fidelis, rebaptizare¹ non audet : cum autem audierit quod non sit, dat illi tanquam quod non habebat; ut quasi ipse sit extra culpam, quia secundum vocem ejus facit. Ubi quæro abs te, hæretice, cur te extra culpam putas? Quid hac voce audio? quia non tu negas, sed ille negat? Si habet culpam qui negat, quid qui docet negare eum qui negat? Ita-ne vero tu extra culpam es, quia facis docendo Christianus, quod faciebat minando paganus? Et quid agis? Numquid tollis quod habet, quia negavit quod habet? Non facis ut non habeat, sed ut ad pœnam habeat. Quod enim habet, habet. Baptismus ille tanquam character infixus est : ornabat militem, convincit desertorem. Quid enim facis? Christum imponis super Christum. Si simplex esses, Christum non duplicares. Deinde quæso te, oblitus es quod lapis est Christus, et « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, » hic factus est in caput anguli?² » Si ergo lapis est Christus, et Christum vis imponere super Christum, excidit tibi quod audivisti in Evangelio, quia lapis super lapidem non

¹ Quia scilicet per imperat. leges constitutis pœnis vetitum erat iterari baptismum. Vide Cod. Th. lib. xvi, tit. *Ne sanctum baptismum iteretur.* —

² Psal. cxvii, 22; Matth. xxi, 42; et 1 Petr. ii, 4 et 7.

stabit¹? Tantum autem valet junctura charitatis, ut quamvis multi lapides vivi in structura templi Dei convenient, unus lapis ex omnibus fiat. Tu autem discidisti te; ab ædificatione revocas, ad ruinam vocas, et abundant hæc insidiæ, et non quiescunt : et videmus, et toleramus, et quantum possumus reprimere conamur, disputando, convincendo, conveniendo, terrendo, tamen in omnibus diligendo. Et cum hæc nobis agentibus perseverant in malo, et cor nostrum de fraternis mortibus contabescit, cum eos qui foris sunt dolet, his qui intus sunt timet, per angustias multiformes et incessabiles tentationes, quibus abundat hæc vita, quid facturi sumus? Ex abundantia enim iniquitatis fit quidam torpor charitatis, « Quoniam » abundavit iniquitas, refrigescit charitas multorum². » Et quid sumus facturi, nisi quod sequitur, si tamen ipso adjuvante possimus : « Qui perseveraverit usque in finem, » hic salvus erit³? »

II. Ergo dicamus quod iste Psalmus, « Sustinens sustinui » Dominum⁴. » Sustinens sustinui, non quemlibet hominem promissorem, qui possit fallere et falli; non quemlibet hominem consolatorem, qui potest tristitia sua ante tabescere, quam me reficere. Consoletur me, fratres, homo cum tristis est mecum, simul gemamus, simul fleamus, simul oremus, simul sustineamus. Quem, nisi Dominum qui promissa non aufert, sed differt? Exhibebit profecto, exhibebit; quia multa jam exhibuit : et nihil de Dei veritate formidare deberemus, etiamsi nihil adhuc exhiberet. Ecce jam putemus ita, omnia promisit, nondum aliquid dedit : idoneus promissor est, fidelis redditor; tu tantum esto pius exactor, etsi parvulus, etsi infirmus, exige misericordiam. Non vides teneros agnos capitibus pulsare ubera matrum, ut lacte satientur? « Sustinens, inquit,

¹ Matth. xxiv, 2. — ² Ibid. 12. — ³ Ibid. 13. — ⁴ Psal. xxxix, 2.

» sustinui Dominum. » Et quid ille? An avertit se a te? an sustinentem contempsit? an forte non vidit? Non plane ita. Sed quid? « Et attendit mihi et exaudivit deprecationem meam¹. » Attendit, et exaudivit. Ecce non frustra sustinuisti : super te oculi ejus, ad te aures ejus. « Oculi » enim Domini super justos, et aures ejus in preces eorum². » Quid ergo, cum male faceres, cum eum blasphemares, non videbat? non audiebat? Et ubi est quod in ipso Psalmo dictum est, vultus autem Domini super facientes mala? » Sed utquid? « Ut perdat de terra memoriam eorum³. » Ergo et cum malus esses, attendebat te, sed non attendebat tibi. Proinde iste qui sustinens sustinuit Dominum, parum ei fuit dicere : Attendit me : « Attendit mihi, inquit, » id est, consolando attendit, ut mihi prodesset. Quid attendit? « Et exaudivit deprecationem meam. »

III. « Et quid tibi præstitit? » quid tibi fecit? « Et » eduxit me de lacu miseriæ, et de luto limi : et stavit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos. » Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro⁴. » Magna bona præstitit, et adhuc debitor est : sed qui hæc reddita jam tenet, de cæteris credat, qui credere debuit et antequam aliquid sumeret. Rebus etiam ipsis persuasit nobis Dominus noster fidelem se esse promissorem, largum datorem. Quid ergo nunc fecit? « Eduxit me de lacu miseriæ. » Quis est lacus miseriæ? Profunditas iniquitatis ex carnalibus concupiscentiis. Hoc est enim, « Et de luto limi. » Unde te eduxit? De profundo quodam. Unde in alio Psalmo clamabas : « De profundis » clamavi ad te, Domine⁵. » Et qui jam de profundo clamant, non penitus in profundo sunt : clamor ipse jam

¹ Psal. xxxix, 3. — ² Id. xxxiii, 16. — ³ Ibid. 17. — ⁴ Id. xxxix, 3, 4. — ⁵ Id. cxxix, 1.

levat. Sunt alii profundius in profundo, qui nec sentiunt se esse in profundo. Tales sunt superbi contemptores, non pii deprecatores, non lacrymosi clamatores : sed tales, quales alio loco Scriptura designat : « Peccator » cum venerit in profundum malorum, contemnit¹. » Cui enim parum est esse peccatorem, nisi etiam non sit peccatorum suorum confessor, sed defensor, altius in profundo est. Ille autem qui de profundo exclamavit, jam ab imo profundi caput ut clamaret levavit : auditus est, eductus est de lacu miseriæ, et de luto limi. Jam habet fidem, quam non habebat; habet spem, sine qua erat; in Christo ambulat, qui in diabolo errabat. Ideo enim, « Posuit, inquit, supra petram pedes meos, et direxit gressus » meos. Petra autem erat Christus². » Simus super petram, dirigantur gressus nostri : opus est tamen adhuc ut ambulemus, ut ad aliquid perveniamus. Nam Paulus apostolus, jam super petram, jam directis pedibus suis, quid dicebat? « Non quia jam acceperim, aut jam perfectus » sim : fratres, ego non arbitror me apprehendisse³. » Quid ergo tibi præstitum est, si non apprehendisti? Unde gratias agis, cum dicis : « Sed misericordiam consecutus » sum⁴? » Quia directi sunt pedes, quia jam supra petram ambulat. Quid enim ait? « Unum autem quæ retro » oblitus⁵. » Quæ retro? Lacus miseriæ. Quid est, retro? Limus luti, concupiscentiæ carnales, tenebræ iniquitatum. « Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. » Non se diceret extentum, si jam pervenisset. Extenditur enim animus desiderio rei concupitæ, non lætitiæ consecutæ. « In ea quæ ante sunt, inquit, extentus, sequor ad palmam » supernæ vocationis Dei in Christo Jesu⁶. » Currebat, sequebatur ad palmam. Et alio loco jam proximus palmæ,

¹ Prov. xviii, 3. — ² 1 Cor. x, 4. — ³ Philip. iii, 12, 13. — ⁴ 1 Tim. i, 13. — ⁵ Philip. iii, 13. — ⁶ Ibid.

« Cursum, inquit, consummavi¹. » Quando ergo dicebat, « Sequor ad palmam supernæ vocationis, » quia jam pedes ejus in petra directi erant, jam viam bonam ambulabat: habebat unde gratias ageret, habebat quod peteret, gratias agens de acceptis, petens debita. De quibus acceptis? De indulgentia peccatorum, de illuminatione fidei, de robore spei, de flamma charitatis. Unde autem adhuc Dominum debitorem tenebat? « De cætero, inquit, superest mihi » corona justitiæ. » Adhuc ergo mihi aliquid debetur. Quid debetur? « Corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex². » Primo benignus pater, ut erueret de lacu miseriæ, ut donaret peccata, ut liberaret de luto limi: postea justus judex, reddens bene ambulanti quod promisit, cui primo ut bene ambularet donavit. Reddet ergo justus judex: sed quibus? « Qui » perseveraverit usque in finem, hic salvus erit³. »

IV. « Et immisit in os meum canticum novum. » Quod canticum novum? « Hymnum Deo nostro⁴. » Dicebas forte hymnos diis alienis, veteres hymnos: quia vetus homo dicebat, non novus homo: fiat novus homo, dicat canticum novum: innovatus amet nova quibus renovatur. Nam quid antiquius Deo, qui est ante omnia, et sine fine, et sine initio? Tibi fit novus redeunti; quia discedendo factus eras vetus, et dixeras: « Inveteravi in omnibus inimicis meis⁵. » Dicimus ergo hymnum Deo nostro, et ipse hymnus liberat nos. « Laudans enim invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero⁶. » Hymnus est enim canticum laudis. Laudans invoca, non reprehendens. Quando enim invocas Deum, ut premat inimicum tuum, quando de malo alieno gaudere vis, et ad hoc malum invocas Deum, participem eum facis malitiæ tuæ. Si

¹ 2 Tim. iv, 7. — ² Id. iv, 8. — ³ Matth. x, 22, et xxiv, 13. — ⁴ Psal. xxxix, 4. — ⁵ Id. vi, 8. — ⁶ Id. xvii, 4.

participem eum facis malitiæ, non ergo laudans invocas, sed reprehendens. Talem enim putas Deum, qualis tu es. Unde tibi alio loco dicitur, « Hæc fecisti, et tacui, suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis¹. » Laudans ergo invoca Dominum: noli eum putare similem tibi, ut similis fias illi. « Estote enim sicut Pater vester perfecti, qui » solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit » super justos et injustos². » Sic ergo lauda Dominum, ut nolis male inimicis tuis. Et quantum eis, inquis, velim bonum? quantum tibi. Non enim de tuo accepturi sunt ut boni sint, aut quod illis dabitur, tibi minuetur. Inimicus tuus, quia malus est, inimicus est: fit bonus, et amicus erit, et socius erit; ut simul velis possidere quod amabas, jam frater erit. Laudans ergo invoca, hymnum dic Deo tuo. « Sacrificium laudis, ait, glorificabit me. » Et quid? Major gloria erit Deo, quia glorificas eum? aut addimus gloriam Deo, quando ei dicimus: Glorifico te, Deus meus? aut sanctiorem eum facimus, quando dicimus: Benedico te, Deus meus? Ipse quando nos benedicit, facit nos sanctiores, facit nos feliciores; quando nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit nos honoratiores: quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi. Quomodo enim eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde quid secutus ait, cum diceret: « Sacrificium » laudis glorificabit me? » Ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, « Et ibi est via, » inquit, ubi ostendam illi salutare meum³. » Vides quia tibi proderit laudare Deum, non Deo. Laudas Deum? ambulas viam. Reprehendis Deum? perdidisti viam.

V. « Et immisit in os meum canticum novum, hymnum » Deo nostro. » Forte quærit aliquis, quæ personat loquatur in hoc Psalmo. Breviter dixerim, Christus est. Sed sicut

¹ Psal. xlix, 21. — ² Matth. v, 45 et 48. — ³ Psal. xlix, 23.

nostis, fratres, et sæpe dicendum est, Christus aliquando loquitur ex se, id est, ex capite nostro. Est enim ipse Salvator corporis¹, caput nostrum, Filius Dei natus ex Virgine, passus pro nobis, resurgens ad nos justificandos, sedens ad dexteram Dei ad interpellandum pro nobis², retributurus omnia in iudicio bona bonis, mala malis. Caput nostrum ille, caput dignatus est corporis fieri, carnem assumendo a nobis, in qua moreretur pro nobis: quam etiam resuscitavit propter nos; ut in illa carne resurrectionis nobis præberet exemplum, ut sperare disceremus quod desperabamus, et haberemus jam pedes in petra, ambulemus in Christo. Loquitur ergo aliquando ex capite nostro, loquitur aliquando et ex nobis, id est, ex membris suis: quia etiam quando dixit: « Esurivi, et dedistis mihi manducare³. » ex membris suis loquebatur, non ex se. Et quando dixit: « Saule, Saule, quid me persequeris⁴? » caput pro membris clamabat: et tamen non dixit: « Quid persequeris membra mea? » sed, « Quid me persequeris? » Si in nobis ipse patitur, et nos in illo coronabimur. Hæc est charitas Christi. Quid huic comparari potest? Hujus rei hymnum immisit in os nostrum, et dicit hoc ex membris suis.

VI. « Videbunt justi, et timebunt, et sperabunt in Domino. Videbunt justi. » Qui justus? Fideles: « Quia justus ex fide vivit⁵. » Etenim in Ecclesia iste ordo est, alii præcedunt, alii sequuntur: et qui præcedunt, exemplo se præbent sequentibus; et qui sequuntur, imitantur præcedentes. Sed et illi qui se exemplo præbent sequentibus, numquid neminem sequuntur? Si neminem sequuntur, errabunt. Sequuntur ergo et illi aliquem, ipsum Christum. Meliores quique in Ecclesia, quibus non remansit jam homo quem imitentur, quia omnes proficiendo

¹ Ephes. v, 23. — ² Rom. viii, 23. — ³ Matth. xxv, 35. — ⁴ Act. ix, 4. — ⁵ Habac. ii, 4, et Rom. i, 17.

superaverunt, ipse Christus eis remanet, quem usque in finem sequantur. Et cernitis ordinatos gradus per Paulum apostolum dicentem: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi¹. » Ergo qui jam directos gressus habent in petra, forma sint fidelibus. « Sed forma, inquit, esto fidelibus². » Ipsi fideles sunt justi, qui attendentes eos, qui se in bono præcedunt, imitando sequuntur. Quomodo sequuntur? « Videbunt justi et timebunt. » Videbunt, et timebunt sequi vias malas, cum vident quosque meliores jam elegerunt vias bonas; et dicunt in animo suo, quemadmodum solent dicere viatores, attendentes alios cum præsumptione ambulantes in via, ipsi adhuc incerti viæ, et quasi fluctuantes qua eant, dicunt sibi: Non frustra illi hac eunt, quando illo eunt quo nos ire volumus: et quare cum magna fiducia hac eunt, nisi quia illac ire perniciosum est? « Videbunt ergo justi, et timebunt. » Angustam viam vident hac, latam viam vident illac: hac vident paucos, illac multos³. Sed si justus es, noli numerare, sed appende; stateram affer æquam, non dolosam, quia justus appellatus es: « Videbunt justi, et timebunt, » dictum est de te. Noli ergo numerare turbas hominum incedentes latas vias, implentes crastinum circum, civitatis Natalem clamando celebrantes, civitatem ipsam male vivendo turpantes. Noli ergo illos attendere: multi sunt, et quis numerat? Pauci autem per viam angustam. Profer, inquam, stateram, appende: vide contra pauca grana quantam paleam leves. Hoc agant fideles justi qui sequuntur. Quid illi qui præcedunt? Non superbiant, non se exalcent, non decipiant sequentes. Quomodo possunt decipere sequentes? Promittendo illis in se salutem. Quid ergo debent illi qui sequuntur? « Videbunt justi et timebunt, et sperabunt in Dominum: » non in eos a quibus præcedun-

¹ I Cor. iv, 16. — ² I Tim. iv, 12. — ³ Matth. vii, 13, 14.

tur, sed attendendo præcedentes se, sequuntur quidem et imitantur, sed quia cogitant a quo acceperint illi ut præcedant, et in eum sperant. Quamvis ergo istos imitentur, spem suam tamen in illo ponunt, a quo et isti acceperunt unde tales sunt. « Videbunt justī, et timebunt, et sperabunt in Dominum: » quemadmodum in alio Psalmo: « Levavi oculos meos in montes¹, » intelligimus montes, claros quosque et magnos Ecclesiæ spiritales viros, magnos soliditate, non tumore. Per ipsos nobis Scriptura omnis dispensata est; Prophetæ sunt, Evangelistæ sunt, doctores boni sunt: « Illuc levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. » Et ne humanum putares auxilium, sequitur, et dicit: « Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram². Videbunt justī, et timebunt, et sperabunt in Dominum. »

VII. Eia qui volunt sperare in Dominum, qui vident et timent; timeant ambulare vias malas, vias latas, eligant viam angustam, ubi jam supra petram quorundam directi sunt gressus: quid facere debeant, audiant modo. « Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias mendaces³. » Ecce qua volebas ire, ecce turba viæ latæ: non frustra ipsa ducit ad amphitheatrum, non frustra ipsa ducit ad mortem. Via lata mortifera est: latitudo ejus delectat ad tempus, finis ejus angustus in æternum. Sed turbæ strepunt, turbæ festinant, turbæ collætantur, turbæ concurrunt. Noli imitari, noli averti, vanitates sunt, et insanias mendaces. Sit Dominus Deus tuus spes tua: non aliud aliquid a Domino Deo tuo speres, sed ipse Dominus tuus sit spes tua. Namque multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperant honores caducos et perituros, aliud quodlibet a Deo præter ipsum Deum: sed tu ipsum Deum tuum pete: imovero

¹ Psal. cxx, 1, 2. — ² Ibid. 2. — ³ Id. xxxix, 5.

contemptis aliis, perge ad illum; obliviscens alia, memento illius; relinquens retro alia, extendere in illum. Ipse certe aversum correxit, ipse ducit rectum, ipse perducit: ergo sit ipse spes tua, qui ducit et perducit. Quo ducit et quo perducit terrena avaritia? Fundos quærebas, terram possidere cupiebas, vicinos excludebas; illis exclusis, aliis vicinis inhiabas: et tandiu tendebas avaritiam, donec ad littora pervenires: perveniens ad littora, insulas concupiscis; possessa terra, cœlum forte vis prendere. Relinque omnes amores: pulchrior est ille qui fecit cœlum et terram.

VIII. « Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, » et non respexit in vanitates et insanias mendaces. » Unde enim insanias mendaces? Insania mendax, sanitas verax. Quæ vides bona putas, falleris: sanus non es, nimia febre phreneticus factus es, verum non est quod amas. Laudas aurigam (10), clamas aurigæ, insanis in aurigam. Vanitas est, insania mendax est. Non est, ait, nihil melius, nihil delectabilius. Quid facio febrienti? Si est in vobis misericordia, orate pro talibus. Quia et ipse medicus plerumque in desperatione convertitur ad eos qui circumstant lacrymantes in domo; qui pendent ex ore ejus audire sententiam de ægroto et periclitante: stat anceps medicus, non videt bonum quod promittat, timet malum pronuntiare, ne terreat; modestam plane iste concipit sententiam: Bonus Deus omnia potest, orate pro illo. Quem itaque comprehendam istorum insanorum? Quis me audiat? quis eorum nos non miseros dicat? Quia cum eis non insanimus, amisisse nos putant magnas et varias voluptates, in quibus ipsi insaniunt: nec vident quia mendaces sunt. Quando illi ovum do vel invito, vel calicem salutarem porrigo saucio; et quomodo reficiam, quando invenio? Ne inedia deficiat, et ad sanitatem non perveniat, hortor